

ВИВЕДЕННЯ КАПІТАЛУ З УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ, МАСШТАБИ ТА НАСЛІДКИ

Червякова В.В., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, м. Київ, Україна, ChervyakovaV@bigmir.net, orcid.org/0000-0003-3568-3836

CAPITAL OUTFLOW FROM UKRAINE: REASONS, VOLUMES AND CONSEQUENCES

Cherviakova V.V., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine, ChervyakovaV@bigmir.net, orcid.org/0000-0003-3568-3836

ВЫВОД КАПИТАЛА ИЗ УКРАИНЫ: ПРИЧИНЫ, МАСШТАБЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Червякова В.В., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, г. Киев, Украина, ChervyakovaV@bigmir.net, orcid.org/0000-0003-3568-3836

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Підвищення мобільності капіталу сприяє активному освоєнню бізнесом нових інструментів виведення капіталу з країни. Інтегруючись у глобальні фінансові ринки, вітчизняні компанії освоюють техніки міжнародної структуризації бізнес-процесів та «агресивного» податкового планування, що нерідко пов'язано з виведенням центрів прибутку з країни. Характерно, що у цьому разі на зміну тіньовим схемам ухилення від оподаткування, які використовували підприємства на етапі становлення ринкових відносин, приходять цілком легальні схеми мінімізації оподаткування шляхом виведення прибутку в юрисдикції з меншим податковим навантаженням. Техніки заниження обсягів виробництва, надання фіктивних послуг, використання послуг конвертаційних центрів стають все більш дорогими та ризикованими. На відміну від таких схем, виведення капіталів у низькоподатковій юрисдикції набуває дедалі більшої поширеності завдяки розвитку цифрової економіки, інформаційних технологій та інвестиційних інструментів, а також зростанню кількості та професійного рівня вітчизняних фахівців з питань міжнародного податкового планування.

Виведення центру прибутку з України у країни з низькоподатковими режимами є економічно доцільною формою ведення бізнесу переважно для великих та середніх підприємств. Для малих підприємств такі схеми не завжди є економічно виправданими, хоча через високі ризики ведення бізнесу в Україні стають дедалі популярнішими. Як наслідок, диференціюються умови ведення бізнесу для компаній залежно від їх розміру. Підприємства, які використовують техніки «агресивного» податкового планування, фактично мають менший рівень податкового навантаження. В результаті штучно знижується конкурентоспроможність сумлінних платників податків, деформуються механізми конкуренції в економіці, погіршуються умови для започаткування нового бізнесу, штучно знижується конкурентоспроможність бізнес-проектів за участі держави.

Поширення схем ведення бізнесу у такий спосіб призводить до деформацій на фінансових ринках. Інструменти боргового фінансування інвестиційних процесів з-за кордону стають економічно доцільнішими, ніж фінансування за рахунок прибутків, акумульованих в Україні. Як наслідок, гальмується розвиток вітчизняного фондового ринку та нагромаджуються диспропорції платіжного балансу. Без створення стимулів для акумуляції капіталів в Україні та обмежень для їх нелегального виведення вітчизняна економіка продовжуватиме втрачати значний обсяг фінансових ресурсів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Дослідженню проблем, пов'язаних з виведенням капіталу, ухиленням від оподаткування та тінізацією економіки присвячені праці Жаліла Я.А., Тищук Т.А., Павлової А.М., Махортих Д.О., Іванова О.В., Огреби С.В., Чернявського С.С., Некрасова В.А., Титко А.В., Дубровського В., Черкашина В. та ін. Проте недостатньо висвітленими залишаються питання дослідження способів і визначення обсягів виведення капіталів з України.

Цілі статті – дослідження причин, динаміки та макроекономічних наслідків виведення капіталу з України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бізнес-середовище України характеризується високою мінливістю та невизначеністю

через політичну та макроекономічну нестабільність, неефективність державних і місцевих органів влади, недосконалість та непередбачуваність законодавчого регулювання підприємницької діяльності. Відповідно до рейтингу Світового банку Doing Business 2019, Україна посідає 71 місце серед 190 країн світу за легкістю ведення бізнесу, значно поступаючись всім сусіднім країнам. Так, за легкістю започаткування бізнесу Україна посідає 56 місце, за легкістю отримання дозволів на будівництво – 30 місце, за легкістю підключення до електромереж – 135 місце, за легкістю реєстрації прав власності – 63 місце, за можливістю залучення фінансування – 32 місце, за ступенем захисту прав міноритарних акціонерів – 72 місце, за легкістю сплати податків – 54 місце, за легкістю ведення зовнішньоекономічної діяльності – 78 місце, за забезпеченням виконання контрактів – 57 місце та за вирішенням проблем неплатоспроможності і банкрутства – 145 місце. Наведені дані свідчать про значну складність, тривалість і вартість бюрократичних процедур щодо започаткування і ведення бізнесу в Україні, що спонукає підприємців до ведення тіньової економічної діяльності або подолання бюрократичних перепон корупційним шляхом [2].

Зазначені проблеми ведення бізнесу є ключовою перешкодою підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку. Відповідно до рейтингу Всесвітнього економічного форуму The Global Competitiveness Index 2018, Україна посідає 83 позицію серед 140 країн. Всесвітній економічний форум оцінює конкурентоспроможність за 12 контрольними показниками наступним чином: якість державних інституцій (110 місце), стан інфраструктури (57 місце), впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (77 місце), макроекономічна стабільність (131 місце), охорона здоров'я (94 місце), рівень знань і навичок (46 місце), ринок товарів і послуг (73 місце), ринок праці (66 місце), фінансова система (117 місце), розмір внутрішнього ринку (47 місце), динамізм бізнесу (86 місце), інноваційний потенціал (58 місце). Серед проблемних факторів ведення бізнесу в Україні Всесвітній економічний форум виділяє випадки тероризму, незадовільний захист майнових та інтелектуальних прав власності, залежність судової системи, інфляцію, значний обсяг державного боргу, незадовільну якість доріг, спотворений вплив податків та субсидій на ринкову конкуренцію, переважання нетарифних бар'єрів на ринку, недостатню гнучкість встановлення заробітних плат, високу ставку податку на працю, недостатнє фінансування малого та середнього бізнесу, низьку надійність банків, значну частку непрацюючих кредитів в портфелях банків, низький рівень відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання, низьку частку інноваційних компаній та недостатній рівень розвитку кластерів [3].

Згідно з Index of Economic Freedom 2018, складеним The Heritage Foundation, Україна посідає 150 місце серед 180 країн світу та належить до групи країн з переважно невеликою економікою. Експерти відзначають певні поліпшення у восьми з 12 показників економічної свободи, зокрема монетарної свободи та свободи інвестицій. Разом з тим, Україна займає останню позицію серед 44 країн регіону Європи, а її загальна оцінка нижча за регіональні та світові середні значення. Домінуюча олігархічна економіка України сильно постраждала внаслідок окупації Криму та триваючої агресії на сході країни. Водночас нетарифні бар'єри суттєво перешкоджають торгівлі, обсяг залучення іноземних інвестицій залишається низьким, а значна частка необслуговуваних кредитів перешкоджає стабілізації та розвитку банківської системи. Країна гостро потребує рішучої боротьби з корупцією, розвитку ринків капіталу, приватизації державних підприємств, вдосконалення законодавчої бази та утвердження верховенства права [4].

Зазначені проблемні фактори ведення бізнесу та бажання підприємців оминати бюрократичні перепони зумовлюють значний рівень корупції в усіх сферах економічної діяльності та на всіх рівнях державного управління в Україні. Так, у рейтингу Corruption Perceptions Index 2017, який складає Transparency International, Україна посіла 130 місце зі 180 країн. Україна вперше з 2010 року обійшла Росію, але результати інших сусідніх країн значно вищі, ніж в Україні: Польща – 60 місце, Словаччина – 50, Румунія – 48, Угорщина – 45, Білорусь – 44, Молдова – 31. Автори рейтингу вказують на брак політичної волі керівництва країни до рішучої боротьби з корупцією та низький рівень довіри до українських судів та прокуратури. Також варто відмітити постійні законодавчі ініціативи парламенту, які загрожують новоствореній антикорупційній інфраструктурі. Здійснюються спроби обмежити незалежність новостворених антикорупційних органів та випадки тиску на журналістів та громадських активістів, які працюють у сфері протидії корупції: впровадження дискримінаційного електронного майнового декларування, тиск з боку правоохоронних органів, провокації, протидія, побиття та дискредитаційні інформаційні кампанії. “Кошти Януковича” були перераховані в бюджет за сумнівним судовим рішенням, яке досі залишається офіційно засекреченим. Уряд здійснив певні кроки в розбудові прогресивної системи eHealth, запустив процедуру автоматичного повернення ПДВ, однак протягом року було чимало законодавчих

ініціатив, які могли знищити систему державних закупівель ProZorro. Зокрема, законопроект “Купуй українське, плати українцям”, який створює умови для повернення корупції в публічні закупівлі, був проголосований в першому читанні. Досі не відбувся аудит оборонних закупівель, зокрема у підприємств, пов’язаних з чинним керівництвом країни, а рівень секретності в цій сфері залишається необґрунтованим. Як результат, корупція залишається для бізнесу та звичайних громадян однією з головних проблем [5].

Узагальнюючи викладене, до основних причин тінізації економіки та виведення капіталу з України можна віднести:

- складність, суперечливість та нестабільність податкового і митного законодавства, а також законодавства з регулювання підприємницької діяльності;
- слабкість та неефективність державних інституцій, надмірна складність і тривалість бюрократичних процедур;
- конфлікт в міжнародних відносинах з Російською Федерацією і пов’язане з цим впровадження зовнішньоторговельних і транзитних обмежень;
- анексія Криму та наявність територій, не підконтрольних владі України внаслідок збройного конфлікту на сході України;
- передбачені законодавством значні дискреційні повноваження чиновників щодо надання привілеїв громадянам та підприємствам за відсутності персональної відповідальності за прийняті рішення;
- неефективність судової системи та низький рівень довіри до неї (судам скоріше або повністю довіряють лише 12,3% жителів України [6]);
- неефективні системи реєстрації та перереєстрації майнових та інтелектуальних прав власності, а також значна складність, тривалість і вартість захисту зазначених прав;
- макроекономічна нестабільність, зокрема зниження курсу національної валюти у 3,5 рази за 2014-2018 роки та галопуюча інфляція;
- нестабільність банківської системи України, зокрема припинення діяльності 115 банків за 2014-2018 роки та значна частка необслуговуваних кредитів в портфелях працюючих банків, що сягає 50% [7];
- складність і тривалість процедур підготовки податкової звітності та сплати податків, яка складає 328 годин на рік і значно перевищує середні регіональні та світові показники [8];
- високі ставки податків на працю, що сплачуються як роботодавцями, так і найманими працівниками, зумовлюють тіньову зайнятість;
- високі ставки податкових і митних платежів на імпорتنу продукцію, а також значна складність і тривалість їх митного оформлення, зумовлюють значні обсяги контрабанди;
- значний рівень корупції в усіх сферах економічної діяльності та на всіх рівнях державного управління в Україні;
- прагнення олігархічних структур, політичних діячів та державних службовців приховати реальні обсяги активів та джерела їх походження.

Вивчення проблеми виведення капіталу з країни передбачає глибоке усвідомлення сутності цього явища. У світовій практиці наявна низка понять, які характеризують процес переміщення капіталу з економік одних країн у господарські системи інших: «виведення капіталу», «відтік капіталу», «експорт капіталу», «вплив капіталу», «втеча капіталу». У більшості досліджень з аналізованої проблематики використовують зазначені поняття як синоніми, що призводить до термінологічної плутанини, некоректного тлумачення категорій і викривлення результатів аналізу процесу виведення капіталу з країни.

Таким чином, для вдосконалення теоретичного підґрунтя досліджень, спрямованих на виявлення причин, оцінювання масштабів і вивчення наслідків виведення капіталу з країни, потрібно сформулювати понятійний апарат шляхом розмежування зазначених вище термінів. Поняття «виведення капіталу» охоплює два процеси: перший – це зменшення обсягів іноземних інвестицій у національну економіку; другий – збільшення активів, які належать громадянам певної країни, у зарубіжних господарських системах.

Економічна сутність виведення капіталу з країни передбачає використання саме другого процесу для характеристики цієї категорії. У тому самому значенні слід застосовувати поняття «відтік капіталу» й «експорт капіталу».

«Відплив капіталу» та «втеча капіталу» є кримінальною складовою його експорту, тобто нелегальним виведенням. Попри схожість двох останніх понять, вони також різняться. Найпоширенішим тлумаченням втечі капіталу є його швидке переміщення поза межі вітчизняної

економічної системи, пов'язане із ситуацією фінансової паніки – швидким розпродажем національних активів і вилученням ресурсів із національної фінансової системи з метою рекапіталізації коштів за кордоном. Поняття «відплив капіталу» слід використовувати за умов, коли міграція активів має досить стабільний характер.

Отже, виведення (експорт, відтік) і втеча (відплив) капіталу – дві базові категорії, які характеризують процес переміщення капіталу з економіки країни до зарубіжних господарських систем.

Виведення капіталу – об'єктивний економічний процес, який не становить безпосередньої загрози для економічної безпеки держави та може бути схарактеризований як збільшення національних активів за кордоном.

Втеча (відплив) капіталу – це процес незаконного переміщення капіталу з вітчизняної економіки, що є загрозою для фінансової системи країни, свідчить про безперспективність внутрішнього інвестування та призводить до уповільнення соціально-економічного розвитку держави.

До причин «втечі капіталу» з України можна віднести: низький соціально-економічний рівень життя населення, обмежена база для нагромадження й інвестування, високі темпи інфляції, існуючий обмінний курс національної валюти, несприятливий інвестиційний клімат, непередбачуваність законодавства тощо.

Для підприємця визначальними чинниками для прийняття рішення щодо вкладення капіталу у власній країні чи виведення його за кордон є можливість нагромадження вкладеного капіталу та гарантії його збереження. Практика свідчить, що втеча капіталу відбувається як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються [9].

Виведення прибутків (profit shifting) у інші юрисдикції з метою «оптимізації» податкових зобов'язань з використанням технік міжнародної структуризації бізнес-процесів у країнах з недостатньо сприятливими умовами ведення бізнесу є типовим для транснаціональних корпорацій (ТНК). Проте в Україні в умовах незадовільного стану бізнес-середовища подібні форми організації бізнесу поширюються навіть серед невеликих компаній. Часто вітчизняні підприємства, які здійснюють економічну діяльність на території України, створюють контрольовані компанії у інших країнах без будь-якого економічного сенсу, крім здійснення податкової «оптимізації». В результаті ведення бізнесу у такий спосіб значна частина створеної в Україні доданої вартості виводиться та акумулюється в інших країнах як великими транснаціональними компаніями, так і вітчизняними підприємствами або промислово-фінансовими групами [10].

З метою мінімізації податкових зобов'язань, передбачених законодавством України, компанії виводять центри прибутку до інших юрисдикцій. Для цього підприємці здійснюють декомпозицію бізнес-процесів та розподіляють їх між суб'єктами господарювання у різних країнах. Як правило, бізнес-процеси виробництва концентруються на українських підприємствах, а бізнес-процеси управління активами та фінансова діяльність – на контрольованих іноземних компаніях. При цьому доходи та видатки від підприємницької діяльності штучно розподіляються між бізнес-процесами так, щоб прибуток акумулювався на іноземних підприємствах. Це дозволяє компаніям використовувати різні схеми мінімізації витрат, які ОЕСР відносить до схем «агресивного» податкового планування. Оскільки для бізнесу будь-які податки фактично є витратами, поширення таких форм організації підприємницької діяльності є цілком природним явищем, яке не є унікальним для України. Проблема «розмивання» бази оподаткування (tax base erosion) у такий спосіб існує майже в усіх країнах, проте масштаби цього явища відрізняються у країнах з різним інвестиційним кліматом, принципами оподаткування та підходами до забезпечення банківської таємниці [11].

Кількісна оцінка обсягів прихованого виведення капіталів з країни відіграє ключову роль у дослідженні впливу цього явища на розвиток економіки України. Без розуміння співвідношення обсягів виведення капіталів з даними офіційної статистики щодо стану галузей вітчизняної економіки неможливо об'єктивно оцінити фактичну динаміку та потенціал їхнього розвитку. Значна кількість великих компаній виводять центри їх прибутковості у низькоподаткові території, тому показники їхньої діяльності в Україні відображають лише частину їх фінансових потоків та створеної доданої вартості. Оскільки частина прибутків, сформованих в результаті виробництва товарів та послуг в Україні, акумулюється на інших економічних територіях, дані про них не відображаються у статистиці діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Такі прибутки формують додану вартість у країнах, де ці прибутки акумулюються.

Слід констатувати, що офіційна статистична методологія не дозволяє у повному обсязі оцінювати результати ведення бізнесу та виробничих процесів в Україні. Фактично, інвестор або

власник бізнесу отримують доходи від ведення бізнесу як на українському підприємстві, на якому здійснюються виробничі процеси, так і від діяльності контрольованої іноземної компанії. Тому для оцінки ефективності бізнесу, крім прибутків вітчизняного підприємства, необхідно враховувати прибуток контрольованої іноземної компанії, у якій виробничі процеси можуть фактично не здійснюватися, проте додатково формуються потоки доходів. Отже, для оцінки доданої вартості, яка формується внаслідок здійснення економічної діяльності в Україні, додатково до офіційних даних щодо ВВП слід враховувати дані щодо обсягів прибутків, нагромаджених контрольованими іноземними компаніями. Проте офіційні дані щодо показників діяльності контрольованих іноземних корпорацій відсутні.

Маючи несприятливий бізнес-клімат, високий рівень корупції та значне податкове навантаження, Україна залишається одним із світових лідерів за обсягами виведення капіталу з країни. Так, за оцінками Global Financial Integrity, за обсягами приховано виведених капіталів Україна посідає 14 місце у світі, втрачаючи щорічно в середньому 11,6 млрд дол. США [12]. Global Financial Integrity вимірює обсяги виведення капіталу за двома джерелами: 1) навмисні маніпуляції в сфері зовнішньої торгівлі; 2) помилки та упущення в платіжному балансі, що мають від'ємне значення. Маніпуляції в сфері зовнішньої торгівлі є основним вимірюваним засобом виведення коштів з країн, що розвиваються. Протягом періоду дослідження в середньому 87% незаконних фінансових впливів було обумовлено фальсифікаціями в сфері зовнішньої торгівлі [13]. Наведені дані свідчать, що фактична ефективність ведення бізнесу в Україні є значно вищою за офіційні статистичні дані, проте сформована додана вартість не нагромаджується в національній економіці, а виводиться до інших країн (табл. 1).

Таблиця 1 – Виведення капіталу з України за 2004-2013 рр. (млрд дол. США) [12]

Table 1 – Capital outflows from Ukraine in 2004-2013 (billion USD) [12]

Показник	Роки										Всього	Середнє
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
Відтік коштів внаслідок маніпуляцій в сфері зовнішньої торгівлі	4,380	5,626	5,381	6,695	16,922	10,574	13,843	17,949	21,001	13,271	115,640	11,560
Відтік «гарячих грошей»	0	0	0	0,480	0	0	0	0	0	0,640	1,120	
Загальний відтік коштів	4,380	5,626	5,381	7,175	16,922	10,574	13,843	17,949	21,001	13,911	116,760	11,680

Для оцінки обсягів зловживань у сфері зовнішньої торгівлі використовують метод дзеркальної статистики, який базується на співставленні даних експорту та імпорту країн та спрямований на визначення обсягів виведення капіталів з використанням схем, що спотворюють ціни у зовнішньоторговельних операціях. Оскільки основним напрямком виведення капіталу з країни є заниження вартості товарів при їх експорті за кордон, то різниця між обсягами експорту товарів за даними Державної служби статистики України та імпорту товарів країнами-партнерами за їх статистичними даними є обсягом виведення капіталу з України.

Проведене дослідження щодо зовнішньої торгівлі України з її основним зовнішньоторговельним партнером – Європейським Союзом – свідчить про систематичне заниження суб'єктами господарювання вартості вітчизняної продукції при її експорті за кордон. В подальшому українська продукція постачається на світові ринки і продається за світовими цінами через іноземні компанії, зареєстровані в низькоподаткових юрисдикціях, де і відбувається акумуляція прибутків від ведення підприємницької діяльності в Україні. Однак з 2014 року спостерігається певне зменшення обсягів зловживань щодо експорту товарів з України в країни ЄС-28. Якщо у 2007-2013 рр. вартість експорту товарів з України до країн ЄС занижувалась на 10-18%, то з 2014 – лише на 5-8% (табл. 2). Цьому сприяло як впровадження та удосконалення трансфертного ціноутворення при господарських операціях з пов'язаними особами, так і уніфікація стандартів статистики між Україною та ЄС.

Ситуації, в яких відбувається виведення капіталу суб'єктами господарювання з використанням імпорتنих операцій, полягають у ввезенні в Україну продукції, вартість якої перевищує реальну ринкову вартість. Однак такі інструменти виведення капіталів використовуються рідше, ніж схеми зі заниженням вартості експорту. Вони можуть мати економічний сенс, лише коли йдеться про продукцію проміжного споживання, ставка мита на імпорту якої є нульовою або низькою. У інших випадках завищення вартості імпорту пов'язано з іншими чинниками, ніж виведення капіталу з метою мінімізації податкових зобов'язань.

Таблиця 2 – Обсяги експорту товарів з України в країни ЄС-28 (млрд дол. США)

Table 2 – Exports of goods from Ukraine to EU-28 (billion USD)

Рік	Експорт з України до ЄС-28 (дані Державної служби статистики [14])	Імпорт до ЄС-28 з України (дані Eurostat*)	Різниця, млрд дол. США	Зниження вартості експорту з України, %
2007	13,92	17,10	-3,19	-18,63
2008	18,27	21,43	-3,16	-14,75
2009	9,51	11,08	-1,57	-14,13
2010	12,92	15,33	-2,41	-15,72
2011	17,86	21,09	-3,23	-15,31
2012	16,94	18,83	-1,89	-10,03
2013	16,57	18,43	-1,86	-10,08
2014	17,00	18,16	-1,16	-6,36
2015	13,02	14,25	-1,23	-8,64
2016	13,50	14,60	-1,10	-7,55
2017	17,53	18,82	-1,29	-6,86
2018	20,16	21,29	-1,14	-5,34
Всього	187,19	210,40	-23,21	-11,12

Частіше трапляються випадки зниження вартості імпорту, що дозволяє підприємствам мінімізувати ввізне мито, акцизний податок та ПДВ. Це безпосередньо не призводить до виведення капіталів з України, проте для забезпечення таких схем суб'єкти господарювання повинні мати кошти за межами України для доплати контрагентам різниці офіційної та митної вартості товару, а також для транзакційних витрат. Для цього такі кошти повинні бути попередньо виведені з країни через інші схеми. Дослідження статистичних даних щодо імпорту товарів з країн ЄС-28 до України свідчить про систематичне зниження їх вартості при ввезенні в Україну. Разом з тим, з 2014 року спостерігається значне зменшення масштабів цього явища. Так, у період з 2007 по 2013 рр. вартість імпорту товарів до України з країн ЄС знижувалася на 15-27%, а з 2014 року – зниження не перевищує 11% (табл. 3) [14].

Таблиця 3 – Обсяги імпорту товарів з країн ЄС-28 до України (млрд дол. США)

Table 3 – Imports of goods from EU-28 to Ukraine (billion USD)

Рік	Експорт з ЄС-28 до України (дані Eurostat*)	Імпорт до України з ЄС-28 (дані Державної служби статистики)	Різниця	Зниження вартості імпорту до України, %
2007	30,73	22,22	-8,51	-27,69
2008	36,82	28,93	-7,89	-21,43
2009	19,52	15,44	-4,08	-20,89
2010	23,11	19,00	-4,11	-17,77
2011	29,63	25,27	-4,36	-14,71
2012	30,67	26,03	-4,64	-15,13
2013	31,73	26,77	-4,96	-15,64
2014	22,47	21,07	-1,40	-6,22
2015	15,57	15,33	-0,24	-1,51
2016	18,35	17,14	-1,21	-6,59
2017	22,80	20,80	-2,01	-8,79
2018	26,08	23,22	-2,86	-10,97
Всього	307,47	261,22	-46,25	-13,95

*за середньорічним курсом обміну EUR/USD за даними Національного банку України:

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
100 євро	691,79	770,80	1086,79	1053,29	1109,18	1027,06	1061,22	1571,59	2422,87	2829,19	3000,42	3214,29
100 доларів США	505,00	526,72	779,12	793,56	796,76	799,10	799,30	1188,67	2184,47	2555,13	2659,66	2720,05
Крос-курс	1,37	1,46	1,39	1,33	1,39	1,29	1,33	1,32	1,11	1,11	1,13	1,18

Слід зазначити, що не всі розбіжності дзеркальних даних щодо експорту та імпорту можна пов'язувати з виведенням капіталів. Певні розбіжності формуються внаслідок використання тіньових

схем контрагентами у країнах-партнерах та відображають прихований відплив капіталу з них, а не з України. Окремі розбіжності можуть формуватися внаслідок повернення вже виведеного раніше капіталу, і тому його включення до загального обсягу виведення капіталу призводитиме до подвійного рахунку.

Про інші способи і обсяги виведення капіталів з України можна зробити певні висновки за результатами аналізу динаміки платіжного балансу, в якому зазначено сумарні дані про економічні операції резидентів з нерезидентами за певний період (табл. 4) [7].

Таблиця 4 – Динаміка платіжного балансу України в 2000-2018 рр. (млн дол. США)

Table 4 – Dynamics of Ukraine's Balance of Payments in 2000-2018 (million USD)

Показник	Роки																		
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Зведений платіжний баланс	1002	1685	1236	2260	2539	10721	2408	9421	-3063	-13726	5031	-2455	-4175	2023	-13307	849	1346	2566	2 877
Рахунок поточних операцій	1342	1324	3180	2901	6911	2534	-1619	-5251	-12781	-1736	-3016	-10233	-14335	-16518	-4596	1616	-1340	-2442	-4 367
Рахунок операцій з капіталом	0	11	26	11	21	-43	22	25	28	599	188	101	40	-60	400	456	92	-4	37
Фінансовий рахунок	-340	350	-1970	-652	-4393	8230	4005	14647	9690	-12589	7859	7677	10120	18601	-9111	-1223	2594	5012	7 207

Так, до 2007 року зведений платіжний баланс України перебував у позитивній зоні. Але з 2006 року (за винятком 2015 року) Україна є позичальником, а її чисте зовнішнє запозичення за цей період складає майже 80 млрд дол. США. Слід зазначити, що найбільший дефіцит зведеного платіжного балансу України спостерігався напередодні президентських виборів в 2009 та 2014 роках, що супроводжувались зміною влади, політичною нестабільністю в країні і, як наслідок, масштабною втечею капіталу (рис. 1).

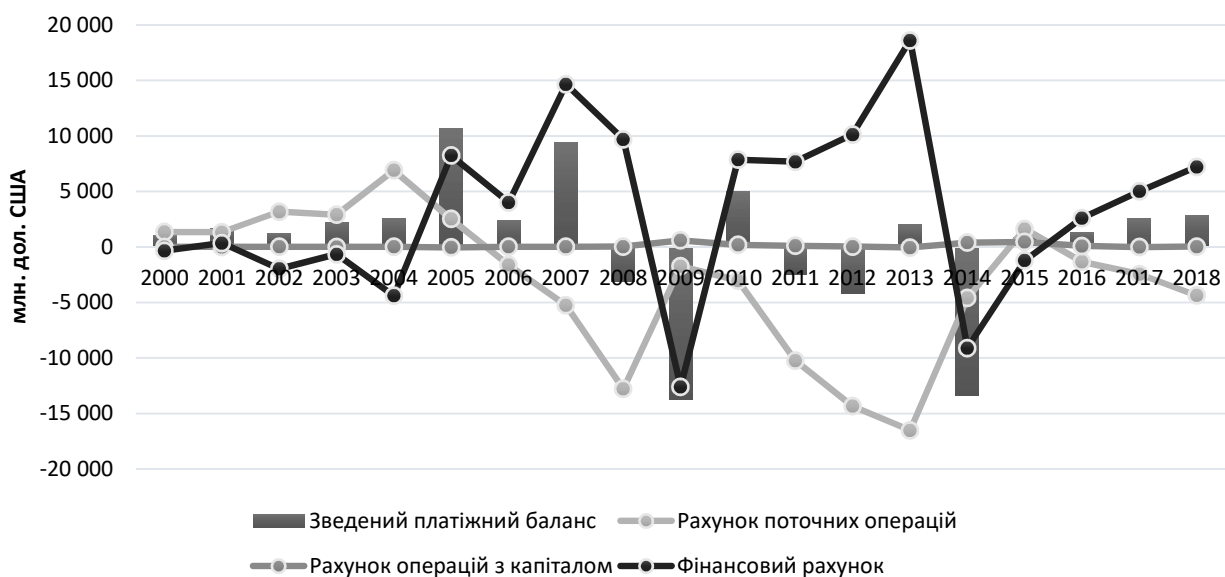

Рисунок 1 – Динаміка платіжного балансу України в 2000-2018 рр.

Figure 1 – Dynamics of Ukraine's Balance of Payments in 2000-2018

Рахунок поточних операцій відображає потоки товарів, послуг, первинних і вторинних доходів між резидентами і нерезидентами. Сальдо рахунку поточних операцій України перебуває в негативній зоні починаючи з 2006 року (за винятком 2015 року) (рис. 2).

Баланс товарів і послуг відображає операції обміну результатами виробничої діяльності між резидентами та нерезидентами. Сальдо торгівлі товарами має негативне значення починаючи з 2000 року (за винятком 2004 року), оскільки обсяг імпорту товарів стабільно перевищує обсяг експорту. Така ситуація свідчить з одного боку про значну частку сировинної продукції в експорті України і низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції з високою доданою вартістю на світових ринках, а з іншого боку – про сильну залежність України від імпортних засобів виробництва та товарів масового споживання, особливо високотехнологічних. Сальдо торгівлі послугами у 2000-2018 рр. є позитивним, але його розмір значно скоротився з 2014 року, в основному за рахунок

скорочення надходжень від туризму майже у 5 разів. Це пов'язано з анексією Криму, який був одним з основних туристичних напрямків України.

Рахунок первинних доходів відображає доходи від надання резидентами того чи іншого фактору виробництва (праці, фінансових активів, землі та природних ресурсів) нерезидентам і навпаки. До статті «Оплата праці» включається заробітна плата й інші доходи в будь-якій формі, отримані резидентами країни за роботу, виконану за межами її економічної території для нерезидентів (наприклад, заробітна плата сезонних робітників та мешканців прикордонних районів, персоналу міжнародних організацій тощо) і навпаки. Сальдо оплати праці у 2000-2018 рр. має позитивне значення і стійку тенденцію до зростання. Це свідчить з одного боку про затребуваність вітчизняних працівників на світовому ринку праці та збільшення валютних надходжень в Україну, а з іншого боку – про неефективне використання людського потенціалу в Україні, працю вітчизняних робітників на користь інших держав, а також масову трудову міграцію до більш розвинених країн. У статті «Інвестиційні доходи» відображається прибуток від надання фінансових активів. Інвестиційні доходи включають дивіденди та вилучення з доходів квазікорпорацій, реінвестовані доходи та проценти. В Україні сальдо доходів від інвестицій протягом досліджуваного періоду є від'ємним, оскільки виплати вітчизняних суб'єктів господарювання дивідендів за інструментами участі в капіталі іноземним компаніям та інвестиційним фондам, а також відсотків за позиками нерезидентам значно перевищують надходження. Протягом досліджуваного періоду за допомогою інвестиційних інструментів з України було виведено майже 86 млрд дол. США. Враховуючи, що понад 90% прямих інвестицій з України щороку спрямовується на Кіпр, можна зробити висновок, що саме інвестиційні інструменти є основним засобом виведення капіталу з України.

Рахунок вторинних доходів охоплює поточні трансферти між резидентами та нерезидентами, тобто операції, під час яких відбувається передавання матеріальних та фінансових цінностей, яке не передбачає компенсації у вигляді певного вартісного еквівалента. Поточні трансферти включають приватні трансферти, поточні податки на доходи і майно, відрахування на соціальні потреби, соціальні виплати, чисті страхові премії та відшкодування, крім страхування життя, поточні операції в рамках міжнародного співробітництва, інші поточні трансферти. Поточні трансферти збільшують рівень доходу та споживання товарів і послуг країни-реципієнта і зменшують дохід та потенційні можливості країни-донора (наприклад, гуманітарна допомога, технічна допомога, внески міжнародних організацій, грошові перекази фізичних осіб тощо). Сальдо вторинних доходів України протягом досліджуваного періоду є позитивним, а його основу складають приватні трансферти, зокрема грошові перекази українців з інших країн.

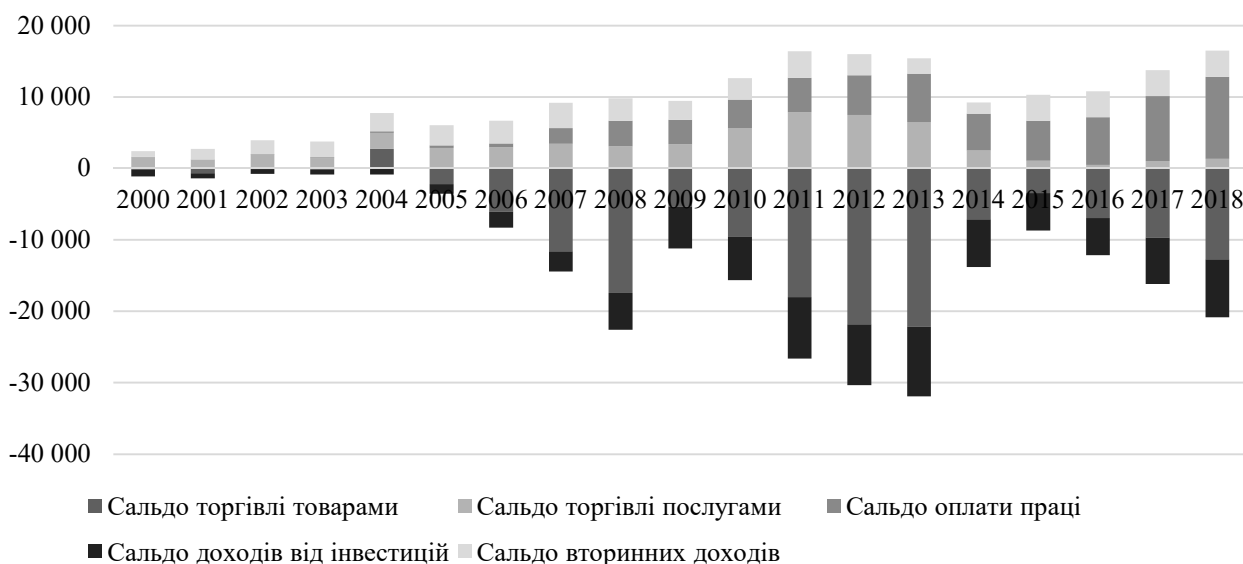

Рисунок 2 – Динаміка рахунку поточних операцій в 2000-2018 рр. (млн дол. США)

Figure 2 – Current account dynamics in 2000-2018 (million USD)

Рахунок операцій з капіталом платіжного балансу охоплює всі операції, що включають одержання або оплату капітальних трансфертів між резидентами і нерезидентами (неоплатний перехід прав власності на майно, основні фонди, трансферти на інвестиційні цілі, прощення боргу тощо), а також операції з придбання або реалізації нефінансових активів, що охоплюють придбання або продаж активів, які не є результатом виробництва (земля та її надра) і/або активів нематеріального характеру, до яких належать патенти, авторські права, торгові знаки, права на

видобуток корисних копалин та інші. Збільшення позитивного сальдо рахунку операцій з капіталом у 2009, 2014 та 2015 роках було пов'язане в основному з придбанням невикористаних нефінансових активів та здійсненням капітальних трансфертів, зокрема прощенням боргів державного і корпоративного секторів в іноземній валюті у зв'язку з різкою девальвацією гривні (рис. 3).

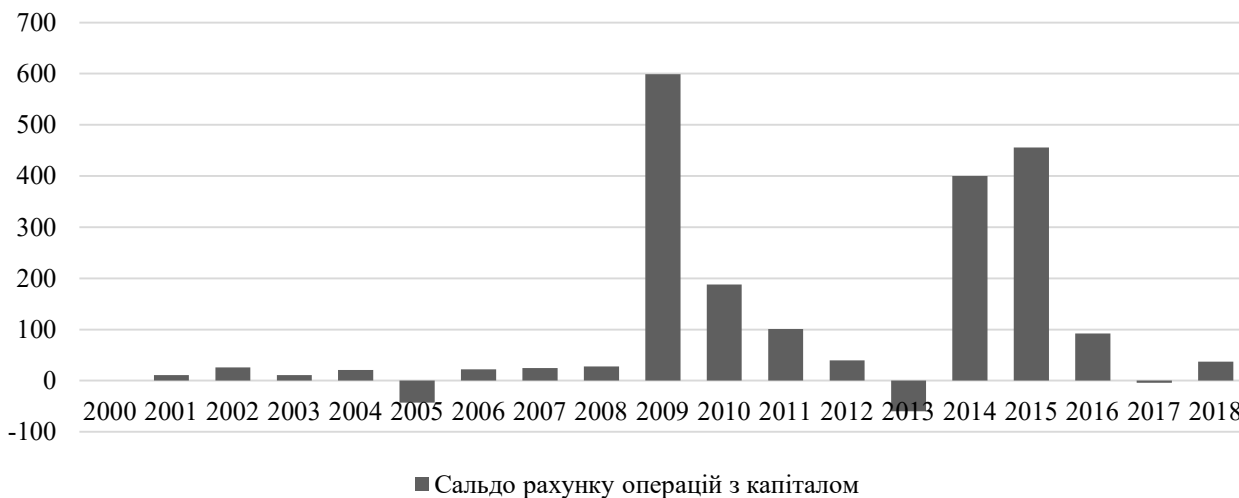

Рисунок 3 – Динаміка рахунку операцій з капіталом в 2000-2018 рр. (млн дол. США)
Figure 3 – Dynamics of the account of operations with capital in 2000-2018 (million USD)

Фінансовий рахунок відображає всі операції, у результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни або виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами та нерезидентами за звітний період (рис. 4).

Прямі інвестиції відображають прагнення резидента однієї країни здійснювати контроль чи справляти стійкий вплив на діяльність підприємства, яке є резидентом іншої країни, шляхом участі в капіталі. Усі інші операції між прямим інвестором і підприємством прямого інвестування також класифікуються як прямі інвестиції, зокрема надання кредитів. У 2000-2018 рр. сальдо прямих інвестицій України було позитивним, однак характеризувалось значними коливаннями, досягнувши максимуму в розмірі 9,9 млрд дол. США в 2008 році і мінімуму у майже 300 млн дол.США в 2014 році.

До портфельних інвестицій належать транскордонні операції і залишки, пов'язані з борговими цінними паперами або цінними паперами, що забезпечують участь у капіталі, крім тих, що належать до складу прямих інвестицій або резервних активів. До складу портфельних інвестицій входять акції, облігації, інші цінні папери, які купуються переважно з метою отримання доходу. У досліджуваному періоді сальдо портфельних інвестицій України відзначається дуже значними коливаннями і свідчить про надходження коштів в країну у періоди відносної політичної та економічної стабільності та виведення коштів в періоди економічних потрясень у 2008-2009 рр. та 2014 році, зумовлених різкою девальвацією національної валюти.

Інші інвестиції включають усі операції фінансового рахунку, що не належать до прямих або портфельних інвестицій, а також резервних активів. Інші інвестиції включають інструменти участі в капіталі, кредити та позики, валюту і депозити, торгові кредити та аванси, іншу дебіторську та кредиторську заборгованість, а також спеціальні права запозичення. Інші інструменти участі в капіталі не належать до прямих чи портфельних інвестицій і не мають форми цінних паперів, наприклад участь України в міжнародних фінансових організаціях. Стаття “Кредити та позики” включає операції із залучення та погашення короткострокових і довгострокових кредитів та позик. За статтею “Валюта і депозити” відображається зміна залишків на поточних та строкових депозитних рахунках, зміна залишків готівкової валюти в касах банків та поза банківською системою. Стаття “Торгові кредити та аванси” відображає зміну поточної та простроченої заборгованості за експортом (дебіторська заборгованість) та імпортом (кредиторська заборгованість) товарів і послуг суб'єктів господарювання. До статті “Інша дебіторська/кредиторська заборгованість” включають таку заборгованість, яка не належить до категорії “Торгові кредити та аванси”.

У період з 2000 до 2018 року за операціями, що належать до інших інвестицій, з України було виведено понад 58 млрд дол. США. Саме з погашенням кредитів та позик, а також наданням торгових кредитів і авансів вітчизняними підприємствами нерезидентам пов'язані найбільші обсяги виведення капіталу з України, особливо у передвиборчі 2004, 2009 та 2014 роки.

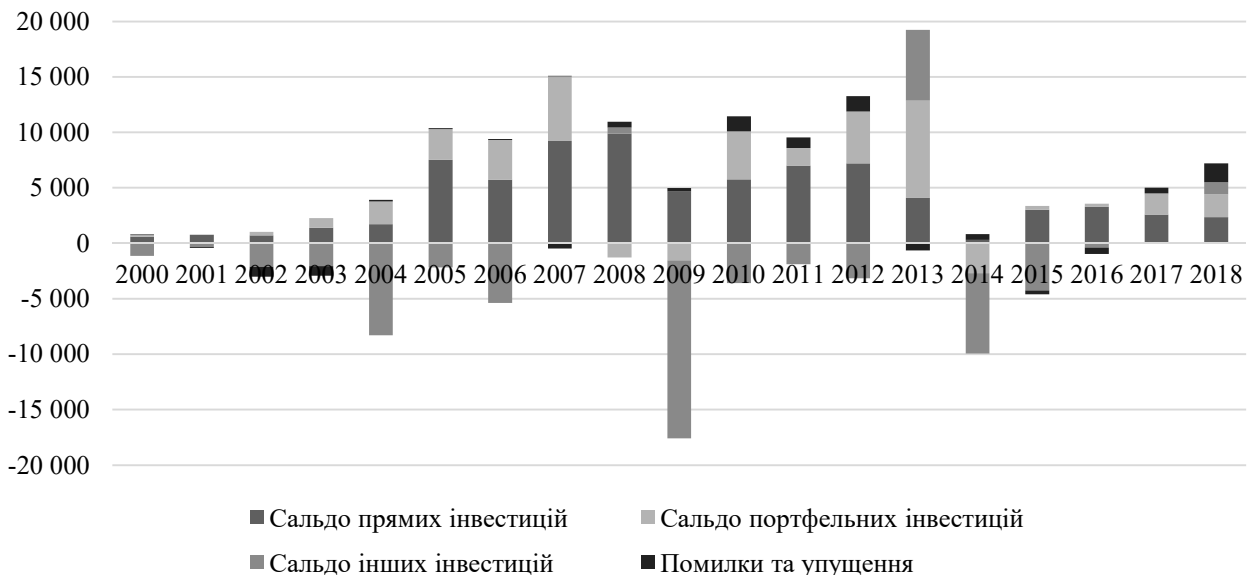

Рисунок 4 – Динаміка фінансового рахунку в 2000-2018 рр. (млн дол. США)
 Figure 4 – Dynamics of the financial account in 2000-2018 (million USD)

Найбільш популярною легальною схемою виведення капіталу з України є використання офшорних компаній. Для подібних цілей досить часто вдаються до застосування договорів позики, в яких позичальником виступає резидент України, а позикодавцем компанія, зареєстрована у країні з низькою ставкою податку на прибуток, що має договір про уникнення подвійного оподаткування з Україною (наприклад, Кіпр). Модель з позиками, як правило, використовується у випадку, коли українському бізнесу необхідно фінансування (наприклад, на початковому етапі роботи компанії, для покупки активів тощо). Процентні платежі не тільки зменшують базу оподаткування податком на прибуток в Україні, а й обкладаються пільговою ставкою українського податку при виплаті доходів нерезиденту із джерелом походження з України в силу положень договору про уникнення подвійного оподаткування між Україною і, наприклад, Кіпром. Примітно, що на Кіпрі податковий тягар на отримані відсотки знижується як за рахунок того, що кіпрська ставка податку на прибуток нижче української, так і за рахунок створення витрат кіпрської компанії на «класичні» офшори (Беліз, Панама тощо), наприклад, в якості плати за послуги та виплати відсотків по позиках. Впровадження Кіпру як проміжної юрисдикції (замість прямих виплат на «класичний» офшор з України) використовується в цілях застосування пільгової ставки податку при виплаті доходів нерезиденту із джерелом походження з України (при прямій виплаті на офшор така ставка складала б 15%, в той час як виплати відсотків на Кіпрі обкладаються тільки 2%).

Якщо бізнес існує вже кілька років і немає необхідності в залученні інвестицій, для виведення накопиченого в Україні прибутку за кордон досить часто використовується механізм виплати роялті. Для подібних цілей реєструється торгова марка у «класичному» офшорі, що видає ліцензію на її використання компаніям, інкорпорованим в країнах з пільговим режимом оподаткування роялті, а також мають договір про уникнення подвійного оподаткування з Україною, яким передбачені знижені ставки податку на репатріацію роялті. Як і відсотки, роялті також зменшують базу оподаткування в Україні.

Враховуючи викладене, можна зробити такі висновки:

1. Виведення капіталів з України відбувається шляхом зниження вартості експорту товарів з України та за допомогою інвестиційних інструментів.
2. Зниження вартості експорту з України до ЄС у 2007-2018 рр. становило в середньому 2 млрд дол. США (або 11%) щорічно, однак з 2008 року спостерігається тенденція до поступового зменшення зловживань у цій сфері.
3. Зниження вартості товарів при експорті з України та їх подальша реалізація на світових ринках за світовими цінами через іноземні компанії, зареєстровані в низькоподаткових юрисдикціях, свідчить про акумуляцію прибутків від ведення підприємницької діяльності в Україні за її межами.
4. Зниження вартості імпорту в Україну у 2007-2018 рр. становило в середньому 4 млрд дол. США (або 14%), однак з 2008 року спостерігається поступове скорочення розбіжностей у цій сфері.
5. Зниження вартості імпорту товарів безпосередньо не призводить до виведення капіталу з України, але для доплати контрагентам різниці офіційної та митної вартості товару, а також для

транзакційних витрат суб'єкти господарювання повинні попередньо вивести кошти з країни через інші схеми. Крім того, заниження вартості імпорту дозволяє підприємствам мінімізувати ввізне мито, акцизний податок та ПДВ і призводить до зменшення доходів державного бюджету від оподаткування імпортової продукції.

6. З 2006 року різко зросли виплати вітчизняних суб'єктів господарювання за інвестиціями нерезидентам, зареєстрованим у низькоподаткових юрисдикціях, і досягли максимуму у 9,8 млрд дол. США в 2013 році. В середньому у 2006-2018 рр. обсяги виведення капіталу з України за допомогою інвестиційних інструментів склали близько 6 млрд дол. США щорічно.

7. Динаміка інвестицій характеризується дуже значними коливаннями і свідчить про надходження коштів в Україну у виді прямих і портфельних інвестицій в періоди відносної політичної та економічної стабільності та різке виведення коштів (втечу капіталу) за операціями, що належать до інших інвестицій, напередодні виборів і зміни влади в країні, зокрема в 2004, 2009 та 2014 роках.

Процеси виведення капіталів з України поглиблюють диспропорції розвитку вітчизняної економіки, гальмують її розвиток та стримують структурні зрушення. До основних макроекономічних ефектів виведення капіталу можна віднести:

1. Спотворення фінансових та інвестиційних потоків. Інвестиції з України та в Україну здебільшого є складовою схем прихованого виведення капіталу і його часткового повернення. Показовим прикладом цього є значні обсяги прямих інвестицій на Кіпр, які становлять понад 90% від загального обсягу прямих інвестицій з України. Водночас інвестиції з Кіпру складають майже третину від загального обсягу прямих інвестицій в Україну [14]. Слід зазначити, що ситуація не змінилася навіть під впливом кризових явищ в економіці Кіпру та реалізації ним Плану дій з протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутків з-під оподаткування (BEPS), розробленого Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Крім того, чинна Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи створює досить сприятливі умови для побудови схем виведення капіталів з України на Кіпр та їх часткового повернення.

2. Зниження стійкості національної фінансової системи. Поширеність і доступність схем виведення капіталів зумовлюють зростаючу потребу у зовнішніх запозиченнях як з боку приватного, так і державного секторів та негативно позначаються на стійкості фінансової системи України. Динаміка показників, які характеризують стійкість вітчизняної фінансової системи, зокрема збільшення валового зовнішнього боргу та зменшення міжнародних резервів, свідчить, що економіка України стає дедалі більш залежною від зовнішніх запозичень та вразливою до кризових явищ, а обслуговування зовнішнього боргу стає все важчим для країни (рис. 5, 6). Майже третину державного бюджету України в 2020 році буде спрямовано на погашення боргів, замість інвестицій в розвиток країни.

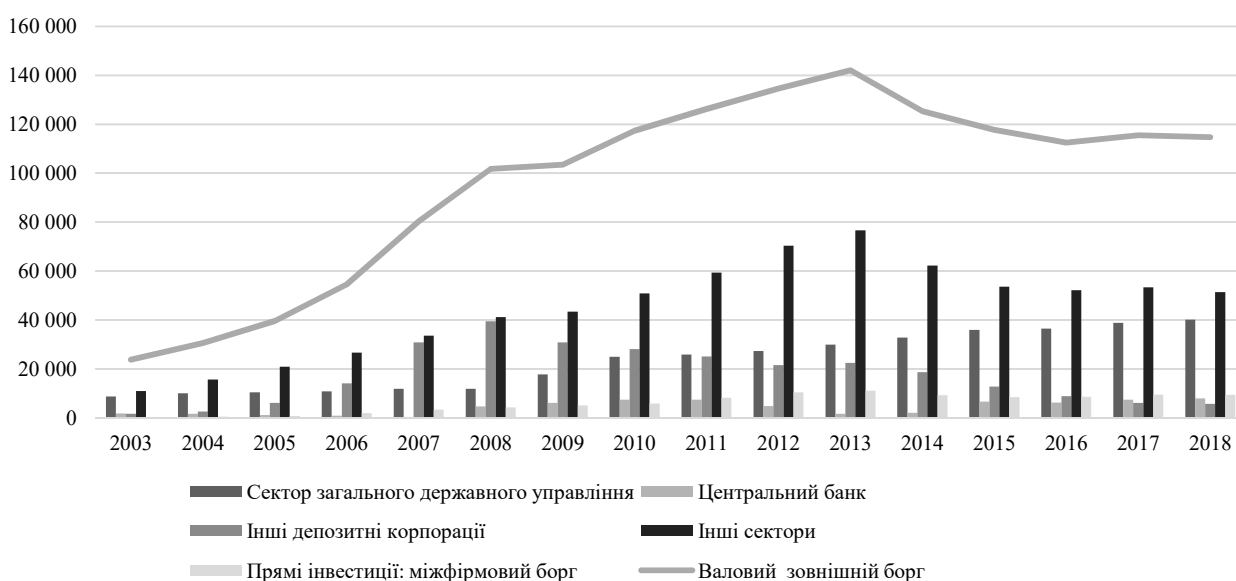

Рисунок 5 – Динаміка валового зовнішнього боргу України в 2003-2018 рр. (млн дол. США) [7]
Figure 5 – Dynamics of gross external debt of Ukraine in 2003-2018 (million USD) [7]

Рисунок 6 – Міжнародні резерви України станом на кінець періоду (млн дол. США) [7]
 Figure 6 – International reserves of Ukraine at the end of the period (million USD) [7]

3. Зниження ефективності валютної політики. Виведення капіталу з України зумовлює дефіцит іноземної валюти в країні і створює тиск на обмінний курс гривні. Знецінення національної валюти зумовлює зниження вартості експортної продукції, однак її подальша реалізація відбувається за світовими цінами через іноземні компанії, зареєстровані в низькоподаткових юрисдикціях. Таким чином, девальвація гривні дозволяє вивести за кордон ще більшу суму та не сприяє збільшенню обсягів виробництва та експорту.

4. Зниження технологічного рівня підприємств та інноваційності економіки. Акумуляція капіталів за кордоном значно знижує рівень національних заощаджень. Відповідно, скорочується наявний в країні інвестиційний ресурс. Навіть у разі повернення частини акумульованих за кордоном коштів у вигляді прямих або портфельних інвестицій, така диспропорція нівелюється лише частково. Це пов'язано з тим, що повертаються лише ті фінансові ресурси, які власник планує безпосередньо інвестувати або використати для поповнення обігових коштів. Решта виведених коштів залишається поза межами національної банківської системи і не може трансформуватися в інвестиційний ресурс для вітчизняної економіки.

5. Спотворення механізмів конкуренції в економіці. В результаті використання суб'єктами господарювання схем прихованого виведення капіталів для мінімізації податкових зобов'язань створюються умови для диференціації фактичного рівня оподаткування різних платників податків. Відповідно, спотворюються механізми конкуренції у країні, зменшується роль традиційних чинників конкурентоспроможності, які сприяють інноваційному розвитку галузей національної економіки. Натомість значною конкурентною перевагою стають навички використання схем агресивного податкового планування.

6. Порушення збалансованості податкової системи. Виведення прибутків за межі національної економіки призводить до зменшення бази оподаткування та спричиняє необхідність перерозподілу податкового навантаження на менш мобільні податкові бази за допомогою непрямих податків, особливо на споживання [15]. Таким чином, для забезпечення надходжень до бюджету податкове навантаження поступово переноситься з бізнесу на населення України, від чого особливо страждають соціально незахищені прошарки.

7. Збільшення витрат на адміністрування податків. Розслідування схем прихованого виведення капіталів вимагає залучення кваліфікованих фахівців, співпраці з міжнародними експертами й податковими органами інших країн і потребує значних матеріальних і людських ресурсів, технічного та фінансового забезпечення.

Україна взяла на себе зобов'язання виконати рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку щодо протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутків з-під оподаткування (BEPS) з 1 січня 2017 року. Також не раз заявлялося про готовність приєднатися до системи обміну фінансовою інформацією (CRS). Одна з додаткових рекомендацій полягає у впровадженні правил оподаткування контрольованих іноземних компаній (CFC) з метою змусити декларувати дохід такої компанії та платити з нього податок, якщо нерезидент відповідає

встановленим критеріям ризику. Прикладом можливого критерію може бути перелік низькоподаткових зон, встановлений Кабінетом Міністрів України, який нині використовується в рамках контролю за трансфертним ціноутворенням. Однак Україна досі не виконала взяті на себе зобов'язання. Так, правила щодо оподаткування CFC не визначені, автоматичний обмін фінансовою інформацією, покликаний надавати фіскальній службі окремо взятої країни інформацію про рахунки резидентів та належних їм компаній за кордоном, які одержують переважно пасивні доходи, також не введений.

Висновки. Таким чином, умови здійснення підприємницької діяльності в Україні на даний момент можна охарактеризувати як сприятливі для суб'єктів, що використовують схеми виведення капіталів з України, та надто жорсткі для сумлінних платників податків. В Україні досі не реалізовані апробовані у розвинутих країнах механізми оподаткування контрольованих іноземних компаній, запровадження інструментів трансфертного ціноутворення здійснюється фрагментарно, обмін фінансовою інформацією з іншими країнами не відбувається, а норми BEPS фактично не використовуються як інструмент протидії корупції та виведення капіталів. З іншого боку, масштабні процеси відпливу капіталу відбуваються в умовах надто високого податкового навантаження, адміністративного тиску на бізнес, політичної та економічної нестабільності в Україні. Тому в найближчі роки тенденція щодо виведення капіталу з України збережеться, а номінальні величини виведених капіталів будуть залежати від стану національної економіки. Подальша динаміка залежатиме від стабілізації політичної та економічної ситуації, від ефективності боротьби з корупцією та покращення бізнес-клімату в Україні.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Виведення капіталів з України: масштаби та напрямки запобігання: аналітична доповідь / Т.А. Тищук, А.М. Павлова, Д.О. Махортих, О.В. Іванов (за редакцією Я.А. Жаліла). – К.: НІСД, 2013. – 39 с.
2. Doing Business 2019. Training for Reform. Comparing business regulation for domestic firms in 190 economies. A World Bank Group Flagship Report. Режим доступу: http://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
3. The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>
4. Index of Economic Freedom 2018. The Heritage Foundation. Режим доступу: https://www.heritage.org/index/pdf/2018/book/index_2018.pdf
5. Corruption Perceptions Index 2017. Transparency International. Режим доступу: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017
6. Думки і погляди населення України щодо судової реформи: вересень 2018 року. Київський міжнародний інститут соціології. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=792&page=1>
7. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
8. Paying Taxes 2018. Report by PwC and the World Bank Group. Режим доступу: https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf
9. Огреба С.В. Статистичне оцінювання обсягів втечі капіталу з України / С.В. Огреба // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2013. – Вип. 22. – С. 86-93.
10. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання: аналіт. огляд / [упоряд.: С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 152 с.
11. OECD (2013), Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting, OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202719-en>
12. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013. Global Financial Integrity. Режим доступу: https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final-1.pdf
13. Illicit Financial Flows to and from Developing Countries: 2005-2014. Global Financial Integrity. Режим доступу: https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2017/05/GFI-IFF-Report-2017_final.pdf
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

15. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. / В. Дубровський, В. Черкашин. – К.: Інститут соціально-економічної трансформації, 2017. – 40 с.

REFERENCES

1. Vyvedennia kapitaliv z Ukrainy: masshtaby ta napriamky zapobihannia: analitychna dopovid [Capital outflow from Ukraine: scope and directions of prevention: an analytical report] / T.A. Tyshchuk, A.M. Pavlova, D.O. Makhortykh, O.V. Ivanov (za redaktsiieiu Ya.A. Zhalila). – К.: NISD, 2013. – 39 s. [in Ukrainian].
2. Doing Business 2019. Training for Reform. Comparing business regulation for domestic firms in 190 economies. A World Bank Group Flagship Report. Retrieved from http://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf
3. The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. Retrieved from <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>
4. Index of Economic Freedom 2018. The Heritage Foundation. Retrieved from https://www.heritage.org/index/pdf/2018/book/index_2018.pdf
5. Corruption Perceptions Index 2017. Transparency International. Retrieved from https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017
6. Dumky i pohlyady naseleння Ukrainy shchodo sudovoi reformy: veresen 2018 roku [Opinions and views of the Ukrainian population regarding judicial reform: September 2018]. Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=792&page=1> [in Ukrainian].
7. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Paying Taxes 2018. Report by PwC and the World Bank Group. Retrieved from https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf
9. Ohreba S.V. (2013). Statystychnе otsyniuvannia obsiahiv vtechi kapitalu z Ukrainy [Statistical estimation of the volumes of capital escape from Ukraine]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 18 : Ekonomika i pravo. – 2013. – Vyp. 22. – S. 86-93. [in Ukrainian].
10. Tinova ekonomika v Ukraini: stan, tendentsii, shliakhy podolannia: analit. ohliad [The shadow economy in Ukraine: state, trends, ways of overcoming: an analytical review] / [uporiad.: S. S. Cherniavskiy, V. A. Nekrasov, A. V. Tytko ta in.]. – К.: Nats. akad. vnutr. sprav, 2017. – 152 s. [in Ukrainian].
11. OECD (2013), Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting, OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202719-en>
12. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013. Global Financial Integrity. Retrieved from https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final-1.pdf
13. Illicit Financial Flows to and from Developing Countries: 2005-2014. Global Financial Integrity. Retrieved from https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2017/05/GFI-IFF-Report-2017_final.pdf
14. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
15. Porivnialnyi analiz fiskalnoho efektu vid zastosuvannia instrumentiv ukhlyennia/unyknennia opodatkuvannia v Ukraini [Comparative analysis of the fiscal effect of the application of tax evasion / avoidance instruments in Ukraine] / V. Dubrovskiy, V. Cherkashyn. – К.: Instytut sotsialno-ekonomichnoi transformatsii, 2017. – 40 s. [in Ukrainian].

РЕФЕРАТ

Червякова В.В. Виведення капіталу з України: причини, масштаби та наслідки. / В.В. Червякова // Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки». Науково-технічний збірник. – К. : НТУ, 2020. – Вип. 2 (47).

Стаття присвячена дослідженню причин, шляхів, обсягів та макроекономічних наслідків виведення капіталу з України.

Об’єкт дослідження – процеси виведення капіталу з України.

Мета роботи – дослідження причин, динаміки та макроекономічних наслідків виведення капіталу з України.

Методи дослідження – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, графічні.

У статті досліджено стан бізнес-середовища України та визначено основні причини тінізації економіки та виведення капіталу за межі країни. Розмежовано поняття виведення і втечі капіталу з країни. Проведено дослідження дзеркальної статистики зовнішньої торгівлі України з Європейським Союзом та встановлено обсяги маніпуляцій з вартістю експорту та імпорту товарів. Проаналізовано платіжний баланс України і зроблено висновок, що виведення капіталів відбувається шляхом заниження вартості експорту товарів з України та за допомогою інвестиційних інструментів. Зниження вартості товарів при експорті з України та їх подальша реалізація на світових ринках за світовими цінами через іноземні компанії, зареєстровані в низькоподаткових юрисдикціях, свідчить про акумуляцію прибутків від ведення підприємницької діяльності в Україні за її межами. Динаміка інвестицій характеризується дуже значними коливаннями і свідчить про надходження коштів в Україну у виді прямих і портфельних інвестицій в періоди відносної політичної та економічної стабільності та втечу капіталу за операціями, що належать до інших інвестицій, напередодні виборів і зміни влади в країні, зокрема в 2004, 2009 та 2014 роках. Визначено основні макроекономічні ефекти виведення капіталу з України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ВИВЕДЕННЯ КАПІТАЛУ, ВТЕЧА КАПІТАЛУ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, ІНВЕСТИЦІЇ.

ABSTRACT

Chervyakova V.V. Capital outflow from Ukraine: reasons, volumes and consequences. Visnyk National Transport University. Series «Economic sciences». Scientific and Technical Collection. – Kyiv: National Transport University, 2020. – Issue 2 (47).

The article is devoted to the research of causes, ways, volumes and macroeconomic consequences of capital outflow from Ukraine.

Object of study – processes of capital outflow from Ukraine.

Purpose – study of causes, dynamics and macroeconomic consequences of capital outflow from Ukraine.

Methods of research – analysis, synthesis, generalization, systematization, graphic.

The article examines the state of the business environment in Ukraine and identifies the main causes of the economy shadowing and capital outflow from the country. The notions of capital outflow and capital escape from the country were delimited. The study of mirror statistics of foreign trade between Ukraine and the European Union was conducted and the volume of manipulations with the value of export and import of goods was determined. The balance of payments of Ukraine was analyzed and it was concluded that the capital outflow takes place by undervaluation of products when exporting from Ukraine and with the use of investment tools. The underestimated cost of exported goods from Ukraine and their further sale on world markets at world prices through foreign companies registered in low tax jurisdictions, indicates the accumulation of profits from conducting business in Ukraine beyond its borders. The dynamics of investment experiences significant fluctuations and indicates the inflow of funds to Ukraine in the form of direct and portfolio investments during the periods of relative political and economic stability, and the escape of capital via operations belonging to other investments on the eve of the elections and change of power in the country, in particular in 2004, 2009 and 2014. The main macroeconomic effects of capital outflow from Ukraine were determined

KEY WORDS: CAPITAL OUTFLOW, CAPITAL ESCAPE, EXPORT, IMPORT, INVESTMENT.

РЕФЕРАТ

Червякова В.В. Вывод капитала из Украины: причины, масштабы и последствия. // В.В. Червякова // Вестник Национального транспортного университета. Серия «Экономические науки». Научно-технический сборник. – К.: НТУ, 2020. – Вып. 2 (47).

Статья посвящена исследованию причин, путей, объемов и макроэкономических последствий вывода капитала из Украины.

Объект исследования – процессы вывода капитала из Украины.

Цель работы – исследование причин, динамики и макроэкономических последствий вывода капитала из Украины.

Методы исследования – анализ, синтез, обобщение, систематизация, графические.

В статье исследовано состояние бизнес-среды Украины и определены основные причины тенизации экономики и вывода капитала за пределы страны. Разграничены понятия вывода и бегства капитала из страны. Проведено исследование зеркальной статистики внешней торговли Украины с Европейским Союзом и установлены объемы манипуляций со стоимостью экспорта и импорта

товаров. Проанализирован платежный баланс Украины и сделан вывод, что вывод капиталов происходит путем занижения стоимости экспорта товаров из Украины и с помощью инвестиционных инструментов. Занижение стоимости товаров при экспорте из Украины и их дальнейшая реализация на мировых рынках по мировым ценам через иностранные компании, зарегистрированные в низконалоговых юрисдикциях, свидетельствует об аккумуляции доходов от ведения предпринимательской деятельности в Украине за ее пределами. Динамика инвестиций характеризуется очень значительными колебаниями и свидетельствует о поступлении средств в Украину в виде прямых и портфельных инвестиций в периоды относительной политической и экономической стабильности и бегстве капитала по операциям, относящимся к другим инвестициям, накануне выборов и смены власти в стране, в частности в 2004, 2009 и 2014 годах. Определены основные макроэкономические эффекты вывода капитала из Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ВЫВОД КАПИТАЛА, БЕГСТВО КАПИТАЛА, ЭКСПОРТ, ИМПОРТ, ИНВЕСТИЦИИ.

АВТОР

Червякова Валентина Володимирівна, кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, доцент кафедри економіки, <https://orcid.org/0000-0003-3568-3836>, e-mail: ChervyakovaV@bigmir.net, тел.: +380679571074.

AUTHOR

Cherviakova Valentina V., National Transport University, Ph.D., Associate Professor, Department of Economics, <https://orcid.org/0000-0003-3568-3836>, e-mail: ChervyakovaV@bigmir.net, tel.: +380679571074.

АВТОР

Червякова Валентина Владимировна, кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, доцент кафедры экономики, <https://orcid.org/0000-0003-3568-3836>, e-mail: ChervyakovaV@bigmir.net, тел.: +380679571074.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Воркут Т.А., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри транспортного права та логістики Національного транспортного університету, м. Київ, Україна.

Бондаренко Є.В., доктор економічних наук, професор, Президент академії інвестицій в науку і будівництво України, м. Київ, Україна.

REVIEWERS:

Vorkut T.A., PhD, Professor, Head of Department of Logistics and Transport Law, National Transport University, Kyiv, Ukraine.

Bondarenko E.V., PhD, Professor, President of the Academy of investment in science and construction of Ukraine, Kyiv, Ukraine.